

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра клінічної фармакології та клінічної фармації

КЛІНІЧНА ФАРМАЦІЯ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНА ОПІКА

(назва освітньої компоненти)

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА освітньої компоненти

підготовки	другого (магістерського) рівня вищої освіти (назва рівня вищої освіти)
галузі знань	22 Охорона здоров'я (шифр і назва галузі знань)
спеціальності	226 Фармація, промислова фармація (код і найменування спеціальності)
освітньої програми	Клінічна фармація (найменування освітньої програми)
спеціалізації(й)	—

РОЗРОБЛЕНО
ТА ВНЕСЕНО:

Національним фармацевтичним університетом

(повне найменування закладу вищої освіти)

РОЗРОБНИКИ САХАРОВА Тетяна, в.о. зав. каф. клінічної фармакології та
ПРОГРАМИ: клінічної фармації НФаУ, докт. фарм. наук, професор
ПРОПІСНОВА Вікторія, доцент ЗВО кафедри клінічної
фармакології та клінічної фармації НФаУ, канд. фарм. наук,
доцент;
АНДРЕЄВА Олена, доцент ЗВО кафедри клінічної
фармакології та клінічної фармації НФаУ, канд. фарм. наук,
доцент

(вказати ПРІЗВИЩЕ, ім'я авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Навчальна програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації НФаУ.

Протокол від «02» вересня 2022 року № 1

В.о. зав. кафедри

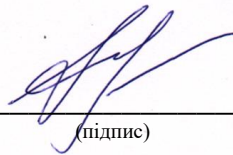
(підпис)

проф. Тетяна САХАРОВА
(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Навчальна програма схвалена на засіданні профільної методичної комісії з біомедичних дисциплін НФаУ.

Протокол від «12» вересня 2022 року № 1

Голова комісії

(підпис)

проф. Надія КОНОНЕНКО
(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

ВСТУП

Клінічна фармація — інтегративна прикладна наука, що поєднує фармацевтичні і клінічні аспекти лікознавства, головним завданням якої є створення надійних теоретичних основ і методологічних підходів щодо раціонального застосування лікарських препаратів.

Фармацевтична опіка – комплексна програма взаємодії провізора та пацієнта (провізора та лікаря) протягом усього періоду медикаментозної терапії, починаючи з моменту відпуску ліків до повного припинення їх дії.

Програма вивчення освітньої компоненти «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» складена відповідно до Стандарту вищої освіти України (далі – Стандарт) / Освітньої (освітньо-професійної, освітньо-наукової) програми другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 Охорона здоров'я спеціальності 226 Фармація, промислова фармація спеціалізації(й) – освітньої програми Клінічна фармація.

Опис освітньої компоненти (анотація): закладає основи теоретичних знань та практичних навичок в області клінічної медицини та клінічної фармакології, аналізу та корекції лікарської терапії, здійснення вибору найбільш раціональних лікарських препаратів (ЛП) та їх комбінацій для конкретного хворого, сприяє формуванню умінь застосовувати знання з клінічної фармації в професійній діяльності при наданні належної фармацевтичної допомоги щодо забезпечення раціональної фармакотерапії відповідно до вимог належної аптечної практики. Фармацевтична опіка створює підґрунтя до залучення клінічного фармацевта разом з лікарем до активної діяльності з забезпечення здоров'я і запобігання захворюваності населення.

Предметом вивчення освітньої компоненти «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» є принципи раціонального застосування ліків, шляхи профілактики побічної дії, основні принципи та положення належної аптечної практики, які регламентують участь клінічного фармацевта у процесі лікарської терапії, теоретичні підходи до раціоналізації та персоніфікації лікарської терапії, етичні та деонтологічні засади взаємин клінічного фармацевта з хворим, лікарем, іншим медичним персоналом.

Міждисциплінарні зв'язки: «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» базується на вивченні здобувачами вищої освіти медичної біології, паразитології та генетики, фізіології, анатомії людини та основ гістології, мікробіології з основами імунології, патологічної фізіології, біологічної хімії, фармакології, клінічної фармакології, фармакотерапії, а також блоку хімічних освітніх компонент та технології ліків й інтегрується з ними.

1. Мета та завдання освітньої компоненти

1.1. **Метою** викладання навчальної дисципліни є підготовка клінічних фармацевтів, які б володіли достатнім обсягом теоретичних знань та практичних навичок для проведення разом з лікарем роботи по забезпеченню максимально раціональної лікарської терапії у конкретного хворого, а також для здійснення фармацевтичної опіки пацієнтів в аптеці, поліклініці чи у відділеннях багатопрофільного стаціонару.

1.2. Основними **завданнями** освітньої компоненти «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» є:

- засвоєння ознак основних симптомів, які можуть лікуватися за допомогою безрецептурних ЛП в межах концепції самолікування (нежить, головний біль, діарея тощо);
- засвоєння ознак основних синдромів, які потребують обов'язкового втручання лікаря;
- засвоєння принципів оцінки ефективності та профілю безпеки застосування конкретних фармакологічних груп та ЛП;
- засвоєння основних принципів симптоматичної лікарської терапії захворювань і патологічних станів, при яких можливе відповідальне самолікування;
- засвоєння принципів та придбання навичок здійснення фармацевтичної опіки пацієнтів при лікуванні безрецептурними та рецептурними ЛП;

– засвоєння навичок отримання, аналізу та подання інформації про фармакологічні властивості ЛП, тобто проведення консультаційної роботи про ЛП серед медичних працівників та різних верств населення;

– засвоєння принципів медичної деонтології, етичних норм поведінки клінічного фармацевта в клініці, взаємовідносинами з лікарем, пацієнтом/представником пацієнта.

1.3. Компетентності та заплановані результати навчання

Освітня компонента «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» забезпечує набуття здобувачами освіти **компетентностей**:

інтегральна

Здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та критично осмислювати й вирішувати практичні проблеми у професійній фармацевтичній діяльності із застосуванням положень, теорій та методів фундаментальних, хімічних, технологічних, біомедичних та соціально-економічних наук; інтегрувати знання та вирішувати складні питання, формулювати судження за недостатньої або обмеженої інформації; зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та їх обґрунтованість до фахової та нефахової аудиторії

загальні

ЗК. 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК. 11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ЗК. 12. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

спеціальні (фахові)

ФК. 1. Здатність проводити санітарно-просвітницьку роботу серед населення з метою профілактики поширених захворювань, попередження небезпечних інфекційних та паразитарних захворювань, а також з метою сприяння своєчасному виявленню та підтриманню прихильності до лікування цих захворювань згідно з їхніми медико-біологічними характеристиками та мікробіологічними особливостями

ФК 2. Здатність здійснювати консультування щодо рецептурних та безрецептурних лікарських засобів й інших товарів аптечного асортименту; фармацевтичну опіку під час вибору та реалізації безрецептурного лікарського засобу шляхом оцінки співвідношення ризик/користь, сумісності, показань та протипоказань керуючись даними про стан здоров'я конкретного хворого із врахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та фізико-хімічних особливостей лікарського засобу та інших товарів аптечного асортименту

ФК 3. Здатність здійснювати домедичну допомогу хворим та постраждалим у екстремальних ситуаціях та при невідкладних станах

ФК. 4. Здатність забезпечувати раціональне застосування рецептурних та безрецептурних лікарських засобів згідно з фізико-хімічними, фармакологічними характеристиками, біохімічними, патофізіологічними особливостями конкретного захворювання та фармакотерапевтичними схемами його лікування

ФК. 5. Здатність здійснювати моніторинг ефективності та безпеки застосування населенням лікарських засобів згідно даних щодо їх клініко-фармацевтичних характеристик, а також з урахуванням суб'єктивних ознак та об'єктивних клінічних, лабораторних та інструментальних критеріїв обстеження хворого

Інтегративні кінцеві *програмні результати навчання* (ПРН), формуванню яких сприяє освітня компонента

ПРН 1. Проводити професійну діяльність у соціальній взаємодії оснований на гуманістичних і етичних засадах; ідентифікувати майбутню професійну діяльність як соціально значущу для здоров'я людини

ПРН 2. Застосовувати знання з загальних та фахових дисциплін у професійній діяльності

ПРН 4. Демонструвати вміння самостійного пошуку, аналізу та синтезу інформації з різних джерел та використання цих результатів для рішення типових та складних спеціалізованих завдань професійної діяльності

ПРН 5. Позиціонувати свою професійну діяльність та особистісні якості на фармацевтичному ринку праці; формулювати цілі власної діяльності з урахування суспільних і виробничих інтересів

ПРН 6. Аргументувати інформацію для прийняття рішень, нести відповідальність за них у стандартних і нестандартних професійних ситуаціях; дотримуватися принципів деонтології та етики у професійній діяльності

ПРН 7. Виконувати професійну діяльність з використанням креативних методів та підходів

ПРН 12. Аналізувати інформацію, отриману в результаті наукових досліджень, узагальнювати, систематизувати й використовувати її у професійній діяльності

ПРН 13. Проводити санітарно-просвітницьку роботу у фаховій діяльності при виникненні спалахів інфекційних, вірусних та паразитарних захворювань

ПРН 14. Визначати переваги та недоліки лікарських засобів різних фармакологічних груп з урахуванням їхніх хімічних, фізико-хімічних, біофармацевтичних, фармакокінетичних та фармакодинамічних особливостей. Рекомендувати споживачам безрецептурні лікарські засоби та інші товари аптечного асортименту з наданням консультативної допомоги та фармацевтичної опіки

ПРН 15. Надавати домедичну допомогу хворим при невідкладних станах та постраждалим у екстремальних ситуаціях

ПРН 16. Визначати вплив факторів, що впливають на процеси всмоктування, розподілу, депонування, метаболізму та виведення лікарського засобу і обумовлені станом, особливостями організму людини та фізико-хімічними властивостями лікарських засобів

ПРН 17. Використовувати дані клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень для здійснення моніторингу ефективності та безпеки застосування лікарських засобів

ПРН 23. Враховувати дані щодо соціально-економічних процесів у суспільстві для фармацевтичного забезпечення населення, визначати ефективність та доступність фармацевтичної допомоги в умовах медичного страхування та реімбурсації вартості ліків

ПРН 24. Планувати та реалізовувати професійну діяльність на основі нормативно-правових актів України та рекомендацій належних фармацевтичних практик

ПРН 25. Сприяти збереженню здоров'я, зокрема профілактиці захворювань, раціональному призначенню та використанню лікарських засобів. Виконувати сумлінно свої професійні обов'язки, дотримуватися норм законодавства щодо просування та реклами лікарських засобів. Володіти психологічними навичками спілкування для досягнення довіри та взаєморозуміння з колегами, лікарями, пацієнтами, споживачами

У результаті вивчення освітньої компоненти здобувач освіти повинен

знати:

- клінічну симптоматику найбільш розповсюджених нездужань, при яких припустиме самолікування;
- ознаки «загрозливих» симптомів при найбільш розповсюджених нездужаннях, що вимагають обов'язкової консультації лікаря;
- характерні клінічні симптоми найбільш розповсюджених захворювань, що вимагають консультації лікаря, та належать до категорії «загрозливих» симптомів;
- алгоритм фармацевтичної опіки відвідувачів аптеки, у т.ч. декретованого контингенту (вагітні, люди похилого віку тощо);
- принципи, правила і порядок надання долікарняної допомоги у разі нещасних випадків (опіки, обмороження, травми, кровотечі, раптові захворювання тощо) в умовах аптечної установи;
- основні принципи симптоматичної лікарської терапії нездужань, при яких можливе відповідальне самолікування;
- принципи класифікації лікарських препаратів на рецептурні і безрецептурні та критерії відбору лікарських препаратів для включення їх до категорії безрецептурних;
- асортимент рецептурних і безрецептурних лікарських засобів, які зареєстровані в Україні, їхні клініко-фармакологічні, фармакотерапевтичні та споживчі властивості;
- нормативну базу регламентування реалізації лікарських засобів в аптечній мережі;
- структуру та призначення різних форм медичної документації;
- критерії оцінки клінічної ефективності лікарських препаратів основних фармакологічних груп;

- найбільш розповсюджені прояви побічної дії лікарських препаратів різних фармакологічних груп;
- фактори, що визначають відношення пацієнта до лікарської терапії, що рекомендується чи проводиться, і заходи підвищення “комплаєнтності” до неї;
- принципи раціональної терапевтичної заміни лікарських препаратів, яка здійснюється лікарем за участю клінічного фармацевта в умовах ЛПЗ;
- види і способи проведення інформаційної роботи в аптеці, лікувально-профілактичному закладі;
- обов’язки і ступінь відповідальності клінічного фармацевта за ефективність лікарської терапії при здійсненні фармацевтичної опіки;
- основи деонтології, етики спілкування з медичним персоналом, хворими.

вміти:

- визначати ознаки нездужань, при яких припустиме самолікування; ознаки захворювань і «загрозливі» симптоми, що вимагають консультації лікаря, надання невідкладної медичної допомоги;
- здійснювати збір лікарського анамнезу у хворого;
- здійснювати вибір оптимальних напрямків лікування з використанням безрецептурних препаратів, керуючись характером патології, виявленої у конкретного пацієнта в умовах аптеки;
- здійснювати оптимальний вибір безрецептурних лікарських препаратів чи їхніх комбінацій у кожній фармакологічній групі в конкретній клінічній ситуації, враховуючи особливості їх клініко-фармацевтичних властивостей, їхньої взаємодії з одночасно чи раніше призначеними препаратами;
- здійснювати вибір оптимальної лікарської форми, дози, шляху введення лікарських препаратів і тривалість їхнього застосування (з огляду на характер їжі, вік пацієнта, особливості перебігу патологічного процесу, хронофармакологічні аспекти);
- здійснювати аналіз рецептів, визначати некоректні лікарські призначення та інформувати лікарів про некоректно виписані рецепти;
- здійснювати генеричну заміну лікарських препаратів, за необхідності разом з лікарем здійснювати фармакотерапевтичну заміну;
- консультувати хворих чи їх родичів, фармацевтів «першого столу» з питань раціонального застосування лікарських препаратів;
- здійснювати аналіз листів лікарських призначень на підставі клінічного діагнозу з урахуванням індивідуальних особливостей хворого (стать, вік, наявність супутніх захворювань);
- аналізувати інформацію, наведену у медичній документації хворого, та, на підставі проаналізованих даних, надавати рекомендації лікарю стосовно оптимальної лікарської терапії у усній і письмовій формі;
- здійснювати разом з лікарем персоніфікований вибір (або заміну) оптимальних ЛП, їх лікарської форми, дози та шляхів введення, враховуючи особливості їх фармакодинаміки та фармакокінетики, їх взаємодії з одночасно або раніш призначеними ліками, їжею тощо;
- проводити консультації хворих, лікарів та іншого медичного персоналу з широкого кола питань використання лікарських препаратів;
- інформувати лікаря про усі випадки нераціонального застосування лікарських засобів, можливі чи виявлені наслідки і заходи їх профілактики;
- інформувати лікаря про побічну дію лікарських препаратів;
- інформувати лікаря про особливості фармакодинаміки і фармакокінетики нових лікарських препаратів, що надходять в аптечну мережу чи відділення стаціонару, пропонувати раціональну заміну при відсутності необхідних препаратів;
- користуватися нормативною і довідниковою літературою з лікарських препаратів, формулярами лікарських засобів;
- дотримуватись правил формування “комплаєнтності”, підвищення лояльності хворого до призначеної лікарської терапії;
- надавати долікарняну допомогу хворим в умовах аптечної установи;

– дотримуватись правил медичної етики і деонтології, вирішувати комплекс питань, пов'язаних із взаєминами між клінічним фармацевтом та пацієнтом/представником пацієнта, клінічним фармацевтом і лікарем.

володіти:

– методами пошуку, збору, аналізу, інтерпретації та надання медичної інформації, збору лікарського та алергологічного анамнезу;
– комунікативними технологіями.

2. Інформаційний обсяг освітньої компоненти

На вивчення освітньої компоненти відводиться 210 годин 7 кредитів ЄКТС.

МОДУЛЬ 1

Змістовий модуль 1. Клінічна фармація та фармацевтична опіка в окремих галузях медицини

Тема 1. Загальні положення клінічної фармації та фармацевтичної опіки

Зміст клінічної фармації та її завдання. Зв'язок клінічної фармації із суміжними дисциплінами. Роль клінічної фармації в системі фармацевтичного освіти. Світовий досвід розвитку клінічної фармації. Роль клінічного фармацевта в проведенні раціональної лікарської терапії, підвищенні її ефективності та безпеки.

Визначення та основні поняття фармацевтичної опіки. Місце фармацевтичної опіки в загальній системі охорони здоров'я населення. Належна аптечна практика (Good Pharmaceutical Practice, GPP) та її зв'язок з фармацевтичною опікою. Головні положення та вимоги Належної аптечної практики. Світова практика нормативно-правової бази фармацевтичної опіки.

Практичні функції клінічного фармацевта, які необхідні для здійснення опіки (методика збору лікарського анамнезу, розробка плану моніторингу побічної дії ЛП, профілактичні заходи щодо можливого прояву побічної дії та інше).

Психологічні аспекти взаємовідносин між клінічним фармацевтом і пацієнтом/представником пацієнта. Комплаєнс. Фактори, які впливають на комплаєнтність пацієнтів під час лікарської терапії, шляхи підвищення комплаєнтності. Поняття «якість життя» стосовно до пацієнтів із хронічними захворюваннями та порушеннями самопочуття. Вплив ЛП на тривалість життя, прогноз життя і якість життя хворих. Значення фармацевтичної опіки для поліпшення якості життя хворих і стану здоров'я населення.

Оригінальні (брендіві) і генеричні ЛП – визначення поняття, переваги та недоліки, вимоги до генеричних ЛП. Сучасна концепція самолікування. Безрецептурні (ОТС-препарати). Роль клінічного фармацевта в системі самолікування.

ОТС-препарати. Критерії, на підставі яких ЛП відносять до категорії рецептурних або безрецептурних. Нормативні та законодавчі акти, які стосуються правил відпуску безрецептурних препаратів. Правові документи, що регламентують безрецептурний та рецептурний відпуск лікарських препаратів в Україні. Протоколи фармацевта, як нормативно-правове підґрунтя фармацевтичної опіки в Україні.

Поняття про генеричну і терапевтичну заміну. Компетентність клінічного фармацевта при виборі безрецептурного ЛП для відповідального самолікування та при здійсненні заміни безрецептурних ЛП. Алгоритм здійснення належної фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта/представника пацієнта клінічним фармацевтом під час відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування безпечних для життя порушень здоров'я. Алгоритм надання клінічним фармацевтом належної інформації про ЛП під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта/представника пацієнта.

Етика та деонтологія в медицині та фармації. Деонтологічні аспекти взаємовідносин фармацевт-лікар, фармацевт-пацієнт/представник пацієнта, фармацевт-відвідувач аптеки. Взаємовідносини клінічного фармацевта з іншими медичними працівниками (лікар, медична сестра тощо) при здійсненні фармацевтичної опіки

Тема 2. Клінічна фармація та фармацевтична опіка в пульмонології

Симптоми і синдроми при захворюваннях органів дихання.

Основні симптоми застуди (кашель, риніт, біль у горлі, лихоманка тощо), які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми застуди, при яких необхідне втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Сучасні міжнародні рекомендації до раціонального вибору ЛП для лікування інфекційних та обструктивних захворювань органів дихання. Комбіноване застосування ЛП, які використовуються при захворюваннях органів дихання; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп. Особливості використання ЛП, які застосовуються при захворюваннях дихальної системи, при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять негативну дію на стан органів дихання.

Побічна дія ЛП, які застосовуються для лікування захворювань дихальної системи. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення. Проблема нераціонального використання антимікробних препаратів та антибіотикорезистентності. Організація роботи відділу інфекційного контролю в клінічному закладі охорони здоров'я.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються при лікуванні захворювань дихальної системи (аерозольні дозовані та порошкові інгалятори, спейсери, небулайзери тощо), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії простудних захворювань. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта з симптомами застуди. Алгоритм надання клінічним фармацевтом належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування застуди під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Підходи до профілактики простудних захворювань. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта при виборі ЛП для профілактики простудних захворювань. Алгоритм надання клінічним фармацевтом належної інформації про безрецептурний ЛП для профілактики застуди при здійсненні фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів. Сучасні лікарські форми для профілактики простудних захворювань, особливості їх застосування.

Немедикаментозні методи усунення симптомів та профілактики застуди.

Тема 3. Клінічна фармація та фармацевтична опіка в гастроентерології

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях ШКТ і підшлункової залози.

Клінічна фармакологія ЛП, які підвищують тонус і стимулюють моторику ШКТ (агоністів ацетилхоліну, антагоністів дофамінових рецепторів), а також протиблювотних, антидіарейних і проносних ЛП.

Сучасні міжнародні рекомендації до раціонального вибору ЛП при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози. Комбіноване застосування ЛП, які впливають на функцію ШКТ і підшлункової залози; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп. Особливості використання ЛП, які застосовуються в гастроентерології, при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять токсичну дію на стан ШКТ і підшлункової залози. Вплив функціонального стану шлунка, кишечника та підшлункової залози на клінічну ефективність ЛП.

Побічна дія ЛП, які застосовуються при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози (суспензії, гелі для прийому всередину, таблетки для розжовування, капсули з мінімікросферами тощо), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Основні симптоми розладів травлення (печія, запор, діарея, метеоризм, дисбактеріоз), які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми розладів травлення, при яких необхідне втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії печії, запору, діареї, метеоризму, дисбактеріозу. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта з симптомами розладів травлення. Алгоритм надання клінічним фармацевтом належної інформації про

безрецептурний ЛП для лікування розладів травлення під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Немедикаментозні методи усунення симптомів розладів травлення.

Тема 4. Клінічна фармація та фармацевтична опіка в ревматології

Симптоми і синдроми при основних системних захворюваннях сполучної тканини та обмінно-дистрофічних захворюваннях суглобів.

Основні симптоми порушень функції кістково-м'язової системи (суглобовий і м'язовий біль), які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозові» симптоми порушень функції кістково-м'язової системи, при яких необхідне втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Сучасні міжнародні рекомендації до раціонального вибору ЛП для лікування захворювань опорно-рухової системи. Комбіноване застосування ЛП, які використовуються при захворюваннях опорно-рухової системи; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання ЛП при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять токсичну дію на стан суглобів (хондроцитичні ЛП).

Побічна дія ЛП, які застосовуються для лікування захворювань опорно-рухової системи. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються для лікування захворювань опорно-рухової системи (м'які лікарські форми та розчини для внутрішньосуглобового введення), їх клініко-біофармацевтичні особливості, принципи раціонального застосування.

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії болю в м'язах і суглобах. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із симптомами порушень функції кістково-м'язової системи. Алгоритм надання клінічним фармацевтом належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування болю в м'язах і суглобах при здійсненні фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування болю в м'язах і суглобах, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування порушень кістково-м'язової системи.

Немедикаментозні методи усунення болю в м'язах і суглобах.

Тема 5. Клінічна фармація та фармацевтична опіка в кардіології

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях серцево-судинної системи.

Сучасні міжнародні рекомендації до раціонального вибору ЛП для лікування захворювань серцево-судинної системи. Комбіноване застосування ЛП, які використовуються при захворюваннях серцево-судинної системи; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання ЛП при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять негативну дію на стан серцево-судинної системи.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в кардіології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Основні принципи фармацевтичної опіки хворих на серцево-судинні захворювання, яку здійснює клінічний фармацевт в умовах аптеки. Особливості фармацевтичної опіки при відпуску з аптеки рецептурних лікарських засобів для лікування серцево-судинних захворювань. Фармацевтична опіка хворих з патологією серцево-судинною патологією в умовах лікувально-профілактичного закладу. Основні принципи та підходи до вибору оптимальних схем лікування хворих з хронічними захворюваннями серцево-судинної системи відповідно до протоколів надання медичної допомоги, стандартів медичної допомоги, з урахуванням рекомендацій Державного формуляру. Умови раціонального застосування лікарських засобів у кардіології. Критерії оцінки клінічної ефективності і безпеки лікарської терапії, яка призначається для лікування захворювань серцево-судинної системи.

Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із симптомами порушень функції серцево-судинної системи. Алгоритм надання клінічним фармацевтом належної інформації про ЛП для лікування артеріальної гіпертензії, ішемічної хвороби серця, синдрому

хронічної серцевої недостатності при здійсненні фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються в кардіології (ретардні, з модифікованим вивільненням діючої речовини), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в кардіології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих кардіологічного профілю, які одержують ЛП за призначенням лікаря. Безрецептурні ЛП, які використовуються в кардіології.

Тема 6. Клінічна фармація та фармацевтична опіка в ендокринології

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях органів ендокринної системи.

Сучасні міжнародні рекомендації до раціонального вибору ЛП для лікування захворювань органів ендокринної системи.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в ендокринології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Основні принципи фармацевтичної опіки хворих з ендокринною патологією (цукровий діабет, захворювання щитоподібної залози), яку здійснює клінічний фармацевт в умовах аптеки. Особливості фармацевтичної опіки при відпуску з аптеки рецептурних лікарських засобів для лікування цукрового діабету, захворювань щитоподібної залози. Фармацевтична опіка хворих з ендокринною патологією в умовах лікувально-профілактичного закладу. Основні принципи та підходи до вибору оптимальних схем лікування хворих на цукровий діабет, ускладнень цукрового діабету (гіпо- та гіперглікемічна кома, діабетична полінейропатія, діабетична нефропатія, синдром діабетичної стопи) відповідно до протоколів надання медичної допомоги, стандартів медичної допомоги, Державного формуляру. Основні принципи та підходи до вибору оптимальних схем лікування хворих з патологією щитоподібної залози відповідно до протоколів надання медичної допомоги, стандартів медичної допомоги, Державного формуляру. Умови раціонального застосування лікарських засобів у хворих на цукровий діабет, тиреотоксикоз, гіпотиреоїдні захворювання. Критерії оцінки клінічної ефективності і безпеки лікарської терапії, яка призначається для лікування цукрового діабету та захворювань щитоподібної залози.

Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із симптомами порушень функції органів ендокринної системи. Алгоритм надання клінічним фармацевтом належної інформації про ЛП для лікування цукрового діабету I або II типу та його ускладнень, синдрому гіпертиреозу, синдрому гіпотиреозу при здійсненні фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях органів ендокринної системи, їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в ендокринології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих ендокринологічного профілю. Алгоритм дій клінічного фармацевта та фармацевтична опіка при відпуску ЛП для лікування йододефіциту.

Тема 7. Клінічна фармація та фармацевтична опіка в алергології

Симптоми і синдроми при алергозах. Місцеві прояви алергозів. «Загрозливі» прояви при алергозах шкіри.

Сучасні міжнародні рекомендації до раціонального вибору ЛП при захворюваннях алергічної природи. Підходи до раціонального вибору лікарських препаратів при захворюваннях алергічної природи відповідно до протоколів надання медичної допомоги, стандартів медичної допомоги, з урахуванням рекомендацій Державного формуляру. Комбіноване застосування протиалергічних ЛП; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання протиалергічних ЛП при наявності супутньої патології.

Алгоритм дій фармацевта і фармацевтична опіка при відпуску протиалергічних безрецептурних препаратів місцевої і системної дії. Побічна дія ЛП, які застосовуються в алергології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із симптомами алергозів. Алгоритм надання клінічним фармацевтом належної інформації про ЛП для лікування

кропив'янки, ангіоневротичного набряку Квінке, алергічного риніту, алергічного кон'юнктивіту при здійсненні фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях алергічної природи, їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в алергології.

Поліпрагмація як причина ускладнень лікарської терапії. Фармакологічна характеристика ЛП, які найчастіше викликають лікарську хворобу. Профілактика та медикаментозні підходи до усунення проявів лікарської хвороби. Роль клінічного фармацевта в профілактиці лікарської хвороби.

Змістовий модуль 2. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні окремих нездужань

Тема 8. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови і ситуативних розладів нервової системи

Поняття про первинний (мігрень, головний біль напруги) і вторинний (симптоматичної) біль голови. Патологічні стани та захворювання, які супроводжуються болем голови. Фактори, які сприяють розвитку болю голови.

Типи болю голови, які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми при болі голови, які вимагають втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії болю голови. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта з болем голови. Алгоритм надання клінічним фармацевтом належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування болю голови під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування болю голови (швидкорозчинні таблетки, капсули пролонгованої дії тощо) і особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування болю голови, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування болю голови.

Немедикаментозні методи усунення болю голови.

Основні симптоми ситуативних розладів нервової системи (тривожні стани, астенія, інсомнія), які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми ситуативних розладів нервової системи, при яких необхідне втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії тривожних станів, астенії, інсомнії. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із симптомами ситуативних розладів нервової системи. Алгоритм надання клінічним фармацевтом належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування ситуативних розладів нервової системи під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування ситуативних розладів нервової системи та особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування ситуативних розладів нервової системи, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування ситуативних розладів нервової системи.

Немедикаментозні методи усунення симптомів ситуативних розладів нервової системи.

Тема 9. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри, її придатків, глистяних інвазіях

Симптоми, характерні для травматичних уражень шкірних покривів: мікротравми (порізи, садна, подряпини), термічні і хімічні ушкодження поверхневих шарів шкіри (опіки, обмороження). «Загрозливі» симптоми при травматичних ушкодженнях шкіри. Напрямки симптоматичного лікування та загальні рекомендації для пацієнтів з травматичними ураженнями шкіри.

Фармакологічна та клініко-фармацевтична характеристика лікарських препаратів для симптоматичного лікування травматичних уражень шкіри, умови їх раціонального застосування. Алгоритм фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних препаратів для симптоматичного лікування мікротравм, опіків, обморожень. Заходи профілактики та немедикаментозного лікування травматичних уражень шкіри.

Симптоми, характерні для інфекційних уражень шкіри (педикульозу, корости, герпеса губ, акне). Напрямки симптоматичного лікування хворих на вошивість, коросту, герпетичну інфекцію, вугровий висип. Фармакологічна та клініко-фармацевтична характеристика лікарських препаратів для симптоматичного лікування педикульозу, корости, герпетичної інфекції, акне, умови їх раціонального застосування. Алгоритм фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних препаратів для симптоматичного лікування педикульозу, корости, герпесу губ, акне.

Симптоми, характерні для поверхневих мікозів. Основні принципи фармацевтичної опіки при місцевому лікуванні поверхневих мікозів (стіп, нігтів, гладкої шкіри і великих складок шкіри, мікроспорії). Основні напрямки немедикаментозного лікування і профілактики інфекційних уражень шкіри.

Основні принципи фармацевтичної опіки хворих з дерматологічними захворюваннями. Особливості фармацевтичної опіки при відпуску з аптеки рецептурних лікарських засобів для лікування дерматологічних захворювань. Фармацевтична опіка хворих на дерматологічні захворювання в умовах лікувально-профілактичного закладу.

Класифікація гельмінтів, епідеміологія найпоширеніших гельмінтозів, шляхи інвазії. Сучасна класифікація протигельмінтних лікарських засобів. Клінічна картина найпоширеніших гельмінтозів. «Загрозливі» симптоми при гельмінтозах. Фармакологічна характеристика протигельмінтних лікарських препаратів, умови їх раціонального застосування. Алгоритм дій клінічного фармацевта і фармацевтична опіка при відпуску протигельмінтних препаратів. Критерії клінічної ефективності протигельмінтних засобів. Напрямки профілактики гельмінтозів, характеристика медикаментозних і немедикаментозних методів. Значення інформаційної роботи у попередженні захворюваності на гельмінтози.

Тема 10. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні судинних порушень: порушення периферичного (мозкового) кровообігу, варикозне розширення вен нижніх кінцівок, геморой

Симптоми, які характерні для порушення мозкового кровообігу. «Загрозливі» симптоми при порушеннях мозкового кровообігу. Напрямки симптоматичного лікування та загальні рекомендації для пацієнтів з ознаками порушення мозкового кровообігу. Фармакологічна та клініко-фармацевтична характеристика безрецептурних лікарських препаратів, що застосовуються при порушенні мозкового кровообігу, умови їх раціонального застосування. Алгоритм фармацевтичної опіки при виборі та відпуску лікарських препаратів для симптоматичного лікування проявів порушення мозкового кровообігу. Напрямки профілактики порушення мозкового кровообігу.

Місцеві розлади кровообігу, спричинені хронічною венозною недостатністю: варикозне розширення вен нижніх кінцівок, геморой. Симптоми, які характерні для місцевих розладів кровообігу. «Загрозливі» симптоми при варикозному розширенні вен нижніх кінцівок, геморой. Напрямки симптоматичного лікування та загальні рекомендації для пацієнтів з варикозним розширенням вен нижніх кінцівок, гемороєм. Фармакологічна та клініко-фармацевтична характеристика безрецептурних лікарських препаратів, які застосовуються для симптоматичного лікування варикозного розширення вен нижніх кінцівок, геморою, умови їх раціонального застосування. Основні підходи до вибору методу лікування варикозного розширення вен нижніх кінцівок. Алгоритм фармацевтичної опіки при виборі та відпуску лікарських препаратів для симптоматичного лікування варикозного розширення вен нижніх кінцівок, геморою.

Основні напрямки профілактики варикозного розширення вен нижніх кінцівок, геморою.

Тема 11. Фармацевтична опіка осіб зі шкідливими звичкам: ніотинова залежність, надмірне вживання алкоголю, надлишкова маса тіла. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні офтальмологічної патології

Шкідливі звички: ніотинова залежність, алкоголізм, похмільний синдром. Патофізіологічні

засади формування шкідливих звичок. «Загрозливі» симптоми у осіб зі шкідливими звичками. Напрямки симптоматичного лікування осіб зі шкідливими звичками. Загальні рекомендації для пацієнтів зі шкідливими звичками. Патофізіологічні механізми розвитку синдрому відміни у осіб зі шкідливими звичками. Клініко-фармацевтична характеристика лікарських препаратів для лікування синдрому відміни. Безрецептурні лікарські препарати, що застосовуються при лікуванні проявів синдрому відміни, фармакологічна характеристика, умови раціонального застосування. Алгоритм дій фармацевта та фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних препаратів для лікування синдрому відміни. Загальні рекомендації щодо здорових умов життя, немедикаментозні методи лікування та профілактики шкідливих звичок і синдрому відміни.

Сучасні уявлення про патофізіологічні механізми виникнення надлишкової маси тіла і ожиріння. «Загрозливі» симптоми при надлишку ваги, що вимагають обов'язкового звернення до лікаря. Напрямки лікування осіб з надлишковою масою. Загальні рекомендації для пацієнтів із надлишковою масою. Клініко-фармацевтична характеристика лікарських препаратів для лікування надлишкової ваги. Безрецептурні лікарські препарати, що застосовуються у осіб з надлишковою масою тіла, умови раціонального застосування. Клініко-фармакологічна характеристика засобів спеціального призначення (БАД), які застосовуються для профілактики і лікування надлишкової маси тіла. Алгоритм дій фармацевта при виборі і відпуску лікарських засобів для зменшення надлишкової маси тіла. Фармакологічна характеристика сучасних лікарських препаратів, які застосовуються для медикаментозного лікування ожиріння. Особливості фармацевтичної опіки при відпуску з аптеки рецептурних лікарських засобів для лікування ожиріння. Загальні рекомендації щодо профілактики ожиріння, основні немедикаментозні методи лікування та профілактики надлишкової маси тіла.

Характеристика кон'юнктивіту (інфекційний, алергічний), синдрому «сухе око». «Загрозливі» прояви при офтальмологічній патології. Напрямки симптоматичного лікування і загальні рекомендації для пацієнтів із кон'юнктивітом, синдромом «сухе око». Клініко-фармацевтична характеристика лікарських препаратів для лікування кон'юнктивіту, синдрому «сухе око». Фармакологічна характеристика безрецептурних лікарських препаратів, що застосовуються при лікуванні кон'юнктивіту, синдрому «сухе око», умови їх раціонального застосування. Алгоритм дій фармацевта і фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних препаратів для лікування кон'юнктивіту, синдрому «сухе око». Основні принципи фармацевтичної опіки пацієнтів з офтальмологічною патологією при застосуванні лікарських засобів місцевої дії. Особливості фармацевтичної опіки при відпуску з аптеки рецептурних лікарських засобів, призначених лікарем хворим з офтальмологічною патологією.

Тема 12. Фармацевтична опіка при відпуску з аптеки лікарських препаратів на основі вітамінів, макро- і мікроелементів. Фармацевтична опіка при застосуванні засобів контрацепції

Фактори, які сприяють розвитку вітамінної недостатності, дефіциту макро- і мікроелементів. «Загрозливі» симптоми при вітамінній недостатності і дефіциті макро-і мікроелементів (залізодефіциті, йододефіциті тощо). Алгоритмічний підхід до виявлення хворих для обов'язкового направлення до лікаря або для призначення безрецептурних ЛП в межах відповідального самолікування. Шляхи та засоби вітамінопрофілактики та вітамінотерапії. Алгоритм адресного вибору оптимального вітаміновмісного препарату, лікарської форми та шляху введення для профілактики вітамінної недостатності.

Шляхи та засоби профілактики та лікарської терапії дефіциту макро- і мікроелементів. Симптоми, які характерні для залізодефіцитних станів (ЗДС), йододефіциту. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного залізовмісного, йодовмісного лікарського препарату, лікарської форми та шляху введення. Взаємодія вітаміно- та мінераловмісних лікарських препаратів з їжею, алкоголем. Особливості використання лікарських препаратів на основі вітамінів і мінералів у осіб різного контингенту (діти, підлітки, особи похилого та літнього віку, особи із супутньою патологією, вагітні жінки). Ознаки передозування вітамінних препаратів, шляхи його профілактики та лікування.

Препарати вітамінів, які застосовуються у практиці внутрішніх хвороб. Особливості фарма-

цевничної опіки при відпуску з аптеки рецептурних вітамінних препаратів.

Сучасна класифікація засобів гормональної і негормональної контрацепції. Категорії жінок, яким показане застосування комбінованих оральних контрацептивів (КОК). Переваги і недоліки КОК. Критерії вибору КОК відповідно до протоколів надання медичної допомоги, стандартів медичної допомоги, з урахуванням рекомендацій Державного формуляру. Категорії жінок, яким протипоказане застосування КОК. «Загрозливі» симптоми при прийомі КОК. Клініко-фармацевтична характеристика КОК. Фармакологічна характеристика КОК і умови їх раціонального застосування. Алгоритм дій клінічного фармацевта і фармацевтична опіка при відпуску КОК. Переваги і недоліки однокомпонентних прогестинових оральних контрацептивів (ОПОК). Критерії вибору ОППК. «Загрозливі» симптоми при прийомі ОППК. Клініко-фармацевтична характеристика ОПОК. Фармакологічна характеристика і умови раціонального застосування ОПОК. Алгоритм дій фармацевта і фармацевтична опіка при відпуску ОПОК. Гормональні засоби екстреної контрацепції: покази, протипокази, умови раціонального застосування. Клініко-фармацевтична характеристика сперміцидних засобів, їх недоліки та переваги. Сучасні засоби бар'єрної контрацепції.

Тема 13. Фармацевтична опіка декретованого контингенту відвідувачів аптек

Категорії населення, які потребують особливої уваги під час відповідального самолікування. Особливості фармацевтичної опіки дітей, осіб похилого віку. Сучасні дитячі лікарські форми, їх переваги, особливості використання.

Мета і задачі лікарської терапії в період вагітності. Особливості організму жінки в період вагітності і лактації. Фактори, що впливають на проникність плацентарного бар'єра. Види несприятливого впливу лікарських препаратів у період гестації. Алгоритм раціонального призначення лікарських препаратів при вагітності і годуванні грудьми. Групи лікарських препаратів за ступенем несприятливого впливу на організм вагітної жінки. Безрецептурні лікарські препарати, застосування яких припустиме у період вагітності і лактації, умови раціонального застосування. Алгоритм фармацевтичної опіки та основні принципи фармацевтичної опіки вагітних жінок та жінок, що годують грудьми.

СЕМЕСТРОВИЙ ЕКЗАМЕН

3. Форми семестрового контролю успішності навчання

Семестровий залік, семестровий екзамен.

4. Методичне забезпечення

- 1) Типова (примірна, навчальна) програма освітньої компоненти
- 2) Робоча програма освітньої компоненти
- 3) Календарно-тематичні плани лекцій та практичних занять
- 4) Критерії оцінювання знань і вмінь здобувачів вищої освіти з освітньої компоненти
- 5) Перелік теоретичних питань і завдань для поточного та підсумкового модульного контролю з освітньої компоненти
- 6) Перелік тестових завдань з освітньої компоненти
- 7) Пакет білетів для контролю змістових модулів (білети, еталони відповідей, критерії оцінювання)
- 8) Пакет білетів для семестрового екзамену (білети, еталони відповідей, критерії оцінювання)
- 9) Пакет білетів комплексної контрольної роботи (білети, еталони відповідей, критерії оцінювання)
- 10) Пакет екзаменаційних білетів та критерії оцінювання для державної атестації випускників
- 11) Методичні рекомендації до практичних занять
- 12) Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів вищої освіти
- 13) Методичні рекомендації до виконання кваліфікаційних робіт
- 14) Методичні рекомендації з підготовки до контролю змістового модулю

- 15) Методичні рекомендації з підготовки семестрового екзамену
- 16) Методичні рекомендації до атестації випускників
- 17) Підручники
- 18) Навчально-методичні практикуми, посібники, атласи, рекомендації
- 19) Відеонавчальні матеріали:
  - Мультимедійні лекції згідно тематичного плану лекцій.

5. Рекомендована література

Основна (базова)

- 1) *Клінічна фармація* : підруч. / І. А. Зупанець, В. П. Черних, І. Г. Купновицька та ін. ; за ред. В. П. Черниха, І. А. Зупанця, І. Г. Купновицької. – Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2013. – 912 с.
- 2) *Клінічна фармакологія* : підручник / О.Я. Бабака, О.М. Біловола, Н.П. Безугла ; за ред. О.Я. Бабака, О.М. Біловола, І.С. Чекмана. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Київ : Медицина, 2010. – 776с.
- 3) *Клінічна фармація (фармацевтична опіка)* : підруч. для студ. вищ. мед. (фармац.) навч. закл. / І.А. Зупанець, В.П. Черних, Т.С. Сахарова та ін. – Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2011. – 704 с.
- 4) *Клінічна фармація* : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І.А. Зупанець, І.С. Чекман, С.Б. Попов та ін. ; за ред. І. А. Зупанця, І.С. Чекмана. – Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2009. – 176 с.
- 5) *Клінічні дослідження. Терміни та визначення* : довідник / за заг. ред. В.М. Коваленка, І.А. Зупанця. – Харків : Золоті сторінки, 2016. – 340 с.
- 6) *Клінічні лабораторні методи дослідження* / І.А. Зупанець, В.Ф. Москаленко, С.В. Місюрьова та ін. ; за ред. І.А. Зупанця, В.Ф. Москаленка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2001. – 178 с.
- 7) *Основи клінічної медицини* : підручник / М.І. Швед, М.А. Андрейчин, Н.В. Пасеченко та ін. ; за ред. М.І. Шведа. – Тернопіль : ТДМУ, 2008. – 796 с.
- 8) *Симптоми та синдроми в практичній фармації. Принципи терапії* : навч. посіб. для студентів фармац. ф-тів вищ. мед. (фармац.) навч. закл. освіти / І.А. Зупанець, С.Б. Попов, Ю.С. Рудик та ін. ; за ред. І.А. Зупанця, В.П. Черних. — Харків : Золоті сторінки, 2018. — 112 с.
- 9) *Протоколи провізора (фармацевта)* / розроб.: В.П. Черних, І.А. Зупанець, О.О. Нагорна та ін. ; за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця, О.М. Ліщишиної. – Харків : Золоті сторінки, 2014. – 232 с.

Допоміжна

- 1) *Фармацевтична опіка* : практичний посібник / І.А. Зупанець, В.П. Черних, С.Б. Попов, В.В. Пропіснова та ін. ; за ред. І. Зупанця та В. Черниха. 3-тє вид., переробл. і доп. – Київ : Фармацевт Практик, 2018. — 224 с.
- 2) *Фармацевтична енциклопедія* / за ред. В.П. Черних. – 3-тє вид., доп. – Київ : Моріон, 2016. – 1592 с.
- 3) *Rx index* – довідник еквівалентності лікарських засобів / за ред. І.А. Зупанця, В.П. Черних; 3-тє вид., доп. та переробл. – Київ : Фармацевт Практик, 2019. – 832 с.
- 4) *British Medical Association. New Guide to Medicines and Drugs.* – 9th ed. – London : Dorling Kindersley, 2015. – 512 p.
- 5) *Clinical Pharmacy and Therapeutics.* – 5th ed. / Eds Roger Walker and Cate Whittlesea. – London : Churchill Livingstone, 2012. – 998 p.
- 6) *Koda-Kimble & Young's Applied Therapeutics : The Clinical Use Of Drugs* / ed. by V.K. Alldredge, R.L. Corelli, M.E. Ernst et al. – 10th ed. – New York : Wolters Kluwer ; Lippincott Williams & Wilkins, 2013. – 2560 p.
- 7) *Symptoms in the Pharmacy : A Guide to the Management of Common Illness.* – 7th ed. / Ed. A. Blenkinsopp, P. Paxton and J. Blenkinsopp. – Oxford : John Wiley & Sons Ltd, 2014. – 384 p.

6. Інформаційні ресурси, у т.ч. в мережі Інтернет

- 1) *Державний* реєстр лікарських засобів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.drlz.com.ua>. – Назва з екрану.
- 2) *Державний* формуляр лікарських засобів [Електронний ресурс] / М-во охорони здоров'я України, Центр. формуляр. комітет, Держ. експерт. центр. – Київ, 2022. – Вип. 14. – Режим доступу : <https://dec.gov.ua/materials/chinnij-vipusk-derzhavnogo-formulyara-likarskih-zasobiv/>. – Назва з екрану.
- 3) *Наказ* МОЗ № 7 від 05.01.2022 р. «Про затвердження протоколів фармацевта при відпуску безрецептурних лікарських засобів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0007282-22>. – Назва з екрану.
- 4) *Наказ* МОЗ України №876 від 18.04.2019 р. «Про затвердження Переліку лікарських засобів, дозволених для застосування в Україні, які відпускаються без рецептів з аптек та їх структурних підрозділів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0509-19>. – Назва з екрану.
- 5) *Наказ* МОЗ України №651 від 26.07.2013 «Про принципи належної фармакотерапевтичної практики та запобігання поліпрагмазії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0651282-13>. – Назва з екрану.
- 6) *Наказ* МОЗ України №898 від 27.12.2006 (зі змін. і доп., внесеними наказами МОЗ України №778 від 14.09.2010 р., №568 від 06.09.2011 р., №1005 від 29.12.2011 р., № 1197 від 09.11.2016 р., № 996 від 26.09.2016 р.) «Про затвердження Порядку здійснення нагляду за побічними реакціями лікарських засобів, дозволених до медичного застосування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-07>. – Назва з екрану.
- 7) *Наказ* МОЗ України №455 від 30.05.2013 «Про настанову ВООЗ та МФФ «Належна аптечна практика: Стандарти якості аптечних послуг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.dec.gov.ua/mtd/normativni-dokumenty/>. – Назва з екрану.
- 8) *Реєстр* медико-технологічних документів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.dec.gov.ua/cat_mtd/galuzevi-standarti-ta-klinichni-nastanovi/. – Назва з екрану.